

Jacob van Artevelde, **de Gentse Mars & Mercurius « avant la lettre »**

Jacob van Artevelde, bijgenaamd “de Wijze Man”, kijkt over zijn Arteveldestad.

Toen ik tijdens de Gentse Feesten 2010 in een flitsende kermisdrukke over de Vrijdagmarkt slenterde, bleef ik toch even stilstaan bij onze “Tjok” om het prachtig beeld te bewonderen dat over de feestvierders uitkeek .

Ik bekeek hem niet meer zozeer uit de geschiedenisles van school, maar met een kritische M&M-blik en zowaar, Artevelde leek mij meer en meer de Gentse Mars & Mercuriusfiguur “avant la lettre”.

Zijn levensloop

Jacob van Artevelde was een geboren en getogen Gentenaar en leefde van ± 1290 tot 1345.

Zijn vader Willem was een lakenhandelaar die tegen de Fransen gevochten had tijdens de Guldensporenslag in 1302. De familie van Jacob van Artevelde woonde op de Kalandeberg.

Jacob behoorde als lakenkoopman, makelaar en bezitter van uitgestrekte eigendommen tot de gegoede burgerij in Gent.

Hij huwde tweemaal. Zijn eerste vrouw overleed kort na de geboorte van hun dochter Margaretha, rond 1319. Hij huwde een tweede maal met Katelijne De Coster, die eveneens uit de welstellende burgerij kwam. Samen kregen ze 4 kinderen, waaronder Filip van Artevelde.

In die periode was Gent met bijna 60.000 inwoners en een oppervlakte van 640 ha na Parijs de tweede grootste stad boven de Alpen. Lodewijk van Nevers, Graaf van Vlaanderen, was toen leenman van de Franse koning Filips VI en werd noodgedwongen verplicht de zijde te kiezen van zijn soeverein in de Honderdjarige oorlog tussen Frankrijk en Engeland (1337-1453). De koning van Engeland, Eduard III, vond dat hij evenveel recht had om koning van Frankrijk te zijn als de eigenlijke koning van Frankrijk, Filips VI. Eduards moeder was een Franse prinses en de afstamming van Filips VI was ook niet helemaal in rechte lijn.

Op 12 augustus 1336 blokkeerde Engeland de uitvoer van wol en levensmiddelen naar de Vlaamse steden. Het stilvallen van de wol- en lakenindustrie leidde tot werkloosheid, honger en sociale onlusten.

In deze crisissituatie bleek Jacob van Artevelde de meest toonaangevende figuur te zijn op de volksvergadering van 28 december 1337 te Gent en op 3 januari 1338 werd een revolutionair bewind van vijf "hoofdmannen"(*) aangesteld, waarvan hij als 'opperhoofdman' de feitelijke leiding in handen kreeg. In juni van datzelfde jaar werd hij "ruwaard van Vlaanderen"(**). Zijn gezag werd door het gehele graafschap aanvaard en erkend.

In de Frans-Engelse twist voerde Jacob van Artevelde eerst een neutraliteitspolitiek, wat Vlaanderen economische en financiële voordelen opleverde. Met Engeland werden de handelsrelaties hersteld en van Filips VI verkreeg Jacob van Artevelde de schrapping van al de gehate bepalingen van het Verdrag van Athis-sur-Orge. Weliswaar had het Franse leger een opdonder gekregen in 1302 tijdens de Guldensporenslag, maar in 1305 verpletterde de Franse koning de Vlaamse tegenstand met de vernederende vrede van Athis tot gevolg.

Op binnenlands vlak streefde Jacob van Artevelde een beleid van politieke en sociale verzoening na. Te Gent betrok hij de onderdrukte wevers bij het stadsbestuur samen met de vertegenwoordigers van de kleinhandelaars, de volders(***) en de poortერი(****). Alle gewichtige maatregelen en verdragen, en zelfs zijn eigen beleid, liet hij door het volk bekrachtigen. Hij bewerkte ook een stedenverbond tussen Gent, Brugge en Leper. Samen hielden ze het platteland onder de knoet. Wie bijvoorbeeld op het platteland een centje wilde bijverdienen door zelf wat te weven en te vollen, kon op een bezoekje rekenen van "de Witte Kaproenen"(*****)).

Hij sloot eveneens op 3 december 1339 een verdrag met Brabant en Henegouwen.

Ondanks alle inspanningen raakte Vlaanderen toch in een economische crisis.

Op dat moment vluchtte de graaf weg uit Vlaanderen en zocht zijn toevlucht bij de Franse koning. Artevelde kwam in openlijk conflict met zijn graaf en zijn koning, wat in feodale tijden ongehoord was, zeker voor een "gewone burger".

Begin 1340 gaf hij de neutraliteit op, nadat hij tevergeefs gepoogd had het in 1305 verloren gegane Frans-Vlaanderen (de kasselrijen Rijsel, Dowai en Orchies) van Frankrijk terug te krijgen. Met Engeland ging Jacob een militair, politiek en economisch-financieel verbond aan. Hij beloofde de Engelse Koning financiële steun in zijn oorlog tegen Frankrijk.

Vlaanderen werd meegesleurd in de oorlog tussen Frankrijk en Engeland en was op die manier verzekerd van tientallen jaren ellende. Dit werd Artevelde niet in dank afgenomen.

Op 26 januari 1340 werd Eduard III te Gent op de Vrijdagmarkt tot koning van Frankrijk uitgeroepen en zodoende als nieuwe soeverein van Vlaanderen erkend. Tijdens diens verblijf in de Sint-Baafsabdij werd zijn zoon John, die later zou bekend worden als "John of Gaunt", geboren. Op die manier wist Artevelde de vrijheden en voorrechten te waarborgen.

Simon de Mirabello (Simon van Halen) werd ter vervanging van de Graaf van Vlaanderen tot regent van Vlaanderen uitgeroepen. Van Artevelde dacht er zelfs aan graaf Lodewijk van Nevers te onterven ten voordele van de Prins van Wales.

Meer en meer kwam er verzet tegen de politiek die Artevelde voerde. Hij werd ervan beschuldigd Engeland een te grote invloed op Vlaanderen te laten uitoefenen. In 1343 diende Jacob naar Engeland te vluchten nadat hij van eedbreuk was beschuldigd. Hij keerde terug naar Gent in 1345.

Op 2 mei 1345, "Quaden Maandag", vond op de Vrijdagmarkt een veldslag plaats tussen de wevers en volders. Naderhand lag de markt bezaaid met honderden lijken, terwijl vluchtende volders in de Leie verdronken. De veldslag maakte het falen van Arteveldes politiek pijnlijk duidelijk. De twee partijen die Artevelde probeerde te verenigen, slachtten elkaar af op de plek waar hij Eduard III tot koning van Frankrijk liet kronen.

Twee maanden later werd Artevelde in de Paddenhoek vlakbij zijn woonst op de Kalandeberg vermoord door Geraard Denijs, de leider van de wevers.

Dit betekende het einde van het tijdperk van Jacob van Artevelde. Hij verdwijnt voor vijfhonderd jaar uit het collectief geheugen. Zijn zoon Filip neemt later de macht over maar zonder veel succes en met een dramatische afloop bij de slag van Westrozebeke op 27 november 1382.

Vergeeten maar terug van onder het stof

De geschiedenis vergeet Jacob van Artevelde lange tijd.

De herwaardering voor Artevelde komt er in belangrijke mate dankzij de Belgische onafhankelijkheid. De nieuwe natie zoekt in 1830 naar nationale symbolen. Het jonge land vindt deze in het verleden. Belgicisme en Vlaamsgezindheid gaan in die tijd nog hand in hand. Het idee is dat een sterke Vlaamse identiteit de Belgische natie zal ondersteunen.

Het bekendste voorbeeld van Vlaams-Belgische mythevorming is Hendrik Conscience's "De Leeuw van Vlaanderen". Conscience schrijft ook een roman over Artevelde. Als Gents icoon symboliseert Artevelde in de eerste plaats de goede idealistische heerser. Door toedoen van Conscience wordt Artevelde tot nationale held verheven.

Artevelde is terug van weggeweest en wordt gebruikt voor verschillende doeleinden. Zo is hij een tijdje een socialistisch symbool en wordt nadien een strikt Vlaams symbool. Dit uit zich in een climax tijdens de Tweede Wereldoorlog waar de positie van zijn rechterarm iets mee te maken heeft.

Het standbeeld

De Belgische regering houdt lange tijd de oprichting van een standbeeld tegen omdat ze Artevelde “te republikeins” vindt. Artevelde lijkt nochtans het type voorbeeld van de Belg : de man van het creatieve compromis, die eerder uitblinkt in originaliteit dan in werkbaarheid. Dit doet uiteraard denken aan de Belgische politiek.

In 1863 krijgt Artevelde alsnog zijn bronzen standbeeld op de Vrijdagmarkt. Lange tijd stond op deze plaats het standbeeld van Keizer Karel. In 1792 sleurden de Franse veroveraars, geholpen door de Gentenaars, het beeld van Karel, de aartsrivaal van hun koning Frans I, naar beneden.

Het standbeeld van Artevelde werd door de Gentse kunstenaar Petrus de Vigne-Quoy ontworpen en is 11 meter hoog, de sokkel inbegrepen. Het werd gegoten door “de Compagnie Anonyme des Bronzes de Bruxelles”. Bij de plechtige inhuldiging waren Leopold I en zijn zoon aanwezig. Volgens de toespraak was de Belgische natie Arteveldes droom en gaf hij zijn leven om haar te verwezenlijken.

Op de sokkel van het standbeeld zijn het wapenschild van Artevelde en de wapenschilden van de 52 Gentse ambachtsgilden te zien. Op de hoeken van het standbeeld kun je vier zittende vrouwen zien. Deze dames stellen respectievelijk Vlaanderen, Gent, Brugge en Leper voor. Op de zijkanten en de achterkant van de sokkel zijn de taferelen uitgebeeld van de drie belangrijke verdragen die Artevelde heeft gerealiseerd (met Engeland, met de zustersteden en met Brabant en Henegouwen).

Jacob Van Artevelde wijst in de richting van Engeland.

In 1998 ontdekte Etienne Flerick, een bekende Gentenaar (o.a. stichter van de Sosseteit van de Gentsche Mannekes Pies Twielink), dat het grote zwaard aan Jacobs riem verdwenen was. Bij benadering wordt geschat dat het al ongeveer vijf jaar weg was. Het wegnemen moet niet eenvoudig zijn geweest. Het is 2m30 lang en weegt minstens 100 kg.

Het zwaard werd door studenten teruggevonden in het slijk van de Leie aan de achterkant van “de Fabriek” (Habbekrats vzw).

Ondertussen had het stadsbestuur, een jaar na de ontdekking van de verdwijning, de opdracht gegeven om een replica te maken.

Dit zwaard kan je nu bezichtigen in de wapencollectie van het Gravensteen.

Conclusie

Uit de levensloop van Jacob blijkt duidelijk hoe hij de eigenschappen van nijveraar en krijgsheer verenigde.

Zijn methodes zouden de dag van vandaag wel menige wenkbrauw doen fronsen, maar dit dient wel bekeken te worden in de tijdsgeest van toen (men nam het inderdaad niet al te nauw om iemand een kopje kleiner te maken om zijn doel te bereiken). Hij mag ook beschouwd worden als een echte Belg.

Al bij al mag men toch wel stellen dat Jacob van Artevelde de Mars & Mercurius geest belichaamt. Club Gent mag fier zijn zo een lid in haar midden te hebben.

Met M&M groeten,
Paul Bruynooghe

(*) mannen die door de gilden waren verkozen om in tijden van crisis de schepenen bij te staan in het bestuur van de stad

(**) een ruwaard was een functionaris die namens de landsheer een stad of gewest bestuurde

(***) de taak van de volder is het vollen : dit is een bewerking om de vezels dichter bij elkaar te brengen, waardoor een stevige, waterdichte stof ontstaat die minder vatbaar is voor krimp

(****) poorter is de historische benaming voor een burger die het recht verworven had binnen de poorten van een plaats met stadsrechten te wonen

(*****) de "Witte Kaproenen" waren een soort politiekorps uit Gent die een wit hoofddeksel (kaproen) als herkenningsteken droegen. Zij werden ook gebruikt als stoottroepen om de vuile karweitjes op te knappen. Hun meest bekende leider was Jan Yoens